

Key words: V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, V. Sukhomlynskyi SSPL of Ukraine, Scientific and Pedagogical Electronic Library, SPEL, digital library, full-text database, electronic documents, electronic catalogue, electronic document collection, e-book collection, software, library automation system, LAS IDLIS64, web module IDLIS64, electronic collections management system «Digitized Content Visualizator», DC-Visu.

Надійшла до редколегії 25.11.2013 р.

УДК 026:37](447-25):005.336

І. І. Хемчян,
зав. відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

ВПЛИВ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО НА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

У статті висвітлено діяльність головного координаційного науково-методичного центру мережі освітнянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України – Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського щодо науково-методичного забезпечення їхнього інноваційного розвитку.

Ключові слова: *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, науково-методична діяльність, аналітична діяльність, інформаційна діяльність, освітнянська бібліотека, інноваційний розвиток, підвищення кваліфікації, професійна самоосвіта.*

Постановка проблеми. Науково-методична робота (НМР) є важливою складовою науково-дослідної діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського), одним із основних напрямів у виконанні бібліотекою функцій головного координаційного науково-методичного центру мережі освітнянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України (мережа освітнянських бібліотек МОН України та НАПН України).

Упродовж останніх трьох років науково-методична робота здійснювалась у рамках науково-дослідної теми «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського» (науковий керівник – П. І. Рогова, канд. іст. наук, старший науковий співробітник, директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського), метою якої є розроблення й поглиблення організаційних, теоретичних і технологічних засад створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (ІГР) у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з педагогічної й психологічної наук та їхнього впровадження в діяльність мережі освітнянських бібліотек МОН України та НАПН України. З огляду на це головним завданням відділу наукового й прикладного бібліотекознавства ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського було науково-методичне забезпечення інноваційної

діяльності освітянських бібліотек, налагодження кооперації та координації в питаннях створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу.

Аналіз наукових досліджень. Започаткування основних напрямів науково-методичної роботи розпочалося в Україні ще наприкінці XIX – на початку XX ст. і було пов'язане з діяльністю видатних бібліотекознавців (К. Рубінського, С. Сірополка, Л. Хавкіної, пізніше – Ю. Меженка) та плеяди відомих бібліографознавців-співробітників Всенародної бібліотеки України (ВБУ) (Д. Балики, Ю. Діяківського, В. Козловського, О. Полуляха, С. Постернака, М. Сагарди та ін.) [4, с. 2]. Сучасні українські (О. Виноградова [2], П. Рогова [5], А. Свобода [6], Н. Смаглова [7], І. Хемчян [10], А. Чачко [9] та ін.) і російські (А. Ванєєв [1], Н. Тюліна [8]) дослідники у своїх наукових працях та публікаціях розглядають різноманітні аспекти науково-методичної роботи бібліотек.

Мета статті – висвітлити здобутки НДР ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського за останні три роки щодо науково-методичного забезпечення мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України та окреслити подальші перспективи в зазначеному напрямі роботи.

Основна частина. Мережа освітянських бібліотек МОН України та НАПН України є найчисленнішою в загальнобібліотечній системі України. Вона налічує близько 20 тисяч книгозбірень. Очолює мережу освітянських бібліотек ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – де-юре наукова установа з питань галузевого бібліотекознавства, бібліографознавства й книгознавства, національне галузеве книгосховище, всеукраїнський центр із питань бібліотечно-бібліографічного та науково-інформаційного забезпечення спеціалістів у галузі психологічної й педагогічної наук, освіти та практики, депозитарій психологічної, педагогічної й навчально-методичної літератури, галузевий центр міжбібліотечного абонементу (МБА), координаційний, науково-методичний центр мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України. До складу мережі входять: Львівська обласна й Миколаївська міська науково-педагогічні бібліотеки, 7 спеціальних бібліотек наукових установ Національної академії педагогічних наук України, 25 бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, 39 бібліотек ВНЗ III-IV р. а. педагогічного та інженерно-педагогічного профілів, 57 бібліотек ВНЗ I-II р. а. педагогічного та інженерно-педагогічного профілів, 1300 бібліотек професійно-технічних навчальних закладів, 17385 бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів, 293 бібліотеки районних (міських) методичних кабінетів (центрів).

Мережа освітянських бібліотек МОН України та НАПН України є важливою складовою інформаційного простору національної системи освіти й науки. На сучасному етапі діяльність освітянських бібліотек характеризується розширенням діапазону інноваційних форм і методів бібліотечного обслуговування користувачів, упровадженням інформаційних технологій, створенням якісно нових інформаційних ресурсів. Тому одним із головних завдань ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як головного координаційного, науково-методичного центру є оптимізація науково-

методичного супроводу щодо інноваційної діяльності книгозбірень освітянської мережі. Нова стратегія НМР ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського полягає в поєднанні оновлених традиційних форм методичного впливу з новими формами й методами методичної роботи.

Відомо, що основою методичного забезпечення є науково-аналітична діяльність, яка дає змогу: здійснювати аналіз статистичних показників; досліджувати зміст, форми й методи роботи; прогнозувати подальший розвиток. Аналітична діяльність ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щодо інноваційного розвитку мережі освітянських бібліотек – це не тільки накопичення цінної інформації про діяльність вище означених книгозбірень, а й важливий важіль впливу на їх розвиток, на систему формування їхнього інформаційного ресурсу, а в кінцевому результаті – на повноцінне забезпечення фахових інтересів спеціалістів освітянської галузі України.

З метою оптимізації процесу систематичного моніторингу динаміки змін, що відбуваються в провідних освітянських бібліотеках, і прийняття відповідних рішень щодо вдосконалення їхньої роботи, а також підготовки оперативної аналітичної й статистичної інформації про їхню діяльність із 2011 р. започатковано роботу зі щорічної підготовки збірника аналітичних і статистичних даних *«Провідні освітянські бібліотеки України в дзеркалі статистики»*. Важливим є те, що у збірнику є розділ *«Загальна характеристика діяльності провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек»*, в якому представлено аналітичну інформацію щодо діяльності мережі освітянських бібліотек загалом, зокрема аналіз стану сукупного інформаційного ресурсу та його використання; відомості про впровадження ІКТ, довідково-бібліографічну й методичну діяльність, кадрове забезпечення, а також подано рекомендації щодо оптимізації та вдосконалення роботи освітянських бібліотек, перспектив їхнього подальшого інноваційного розвитку, посилення координації й взаємодії книгозбірень мережі.

Упродовж *2011–2012 рр.* підготовлено 3 випуски збірника *«Провідні освітянські бібліотеки України в дзеркалі статистики»* (2010 р., 2011 р., 2012 р.). Для детальнішого порівняльного аналізу динаміки змін, які відбуваються в освітянських бібліотеках різних видів, раз на три роки проводяться моніторингові дослідження тенденцій їхнього розвитку. За результатами досліджень готуються інформаційно-аналітичні огляди. За звітний період підготовлено два інформаційно-аналітичні огляди *«Діяльність спеціальних наукових бібліотек установ НАПН України у 2007–2010 рр.»* і *«Діяльність бібліотек ОШПО у 2010–2012 рр.»*, які сприяють вирішенню нагальних проблем, а також прискоренню інноваційного розвитку бібліотек. Для оптимізації роботи щодо аналізу статистичної інформації, яка щорічно подається до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського освітянськими бібліотеками різних видів, зокрема з питань створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу, удосконалено форму щорічного статистичного звіту провідних освітянських бібліотек, що дає змогу отримувати від цих установ більш повні статистичні відомості, які характеризують розвиток їхніх традиційних та

електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів. З метою представлення мережі освітянських бібліотек як складової частини загальнодержавної бібліотечної системи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щорічно подає одержані дані до статистичного збірника *«Бібліотечна Україна в цифрах»*, який готує Національна парламентська бібліотека України.

Необхідно зазначити, що, здійснюючи науково-методичне забезпечення освітянських бібліотек, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського приділяє особливу увагу їхній інформаційно-видавничій діяльності. Із 2006 р. бібліотека щорічно видає *«Зведений план інформаційно-видавничої діяльності та основних заходів з підвищення кваліфікації бібліотечних працівників освітянської галузі»*, який сприяє поширенню інформації про видавничу продукцію провідних книгозбірень освітянської мережі МОН України на НАПН України. У Зведеному плані також представлено інформацію про заходи з підвищення кваліфікації, що дає змогу бібліотечним працівникам заздалегідь ознайомлюватися з темами актуальних для них заходів і планувати участь в їх проведенні. У рамках цієї НДР підготовлено три випуски Зведеного плану. Якщо Зведений план 2011 р. містив *597 позицій* і його учасниками були *36 провідних освітянських бібліотек*, то 2013 р. він збільшився на *194 позиції*, його учасниками стали вже *46 провідних* освітянських бібліотек. Наведені дані свідчать про те, що спостерігається тенденція до збільшення кількості бібліотек-учасниць Зведеного плану, а також обсягів його наповнення. Зведений план щорічно виставляється на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, де віддалені користувачі мають змогу ознайомитися з ним. Також на порталі бібліотеки в рубриці *«Науково-інформаційна діяльність»* вони можуть знайти інформацію про видання, підготовлені провідними освітянськими бібліотеками за різні роки. Необхідно зазначити, що освітянські бібліотеки не тільки надають відомості про свою видавничу продукцію до Зведеного плану, а й передають їх у друкованому й електронному вигляді до фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, що сприяє формуванню повноцінного інформаційного ресурсу вторинних документів із актуальних питань психології, педагогіки на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та якісному бібліотечно-інформаційному забезпеченню науковців і практиків України. З метою виявлення актуальних науково-методичних матеріалів, підготовлених провідними освітянськими книгозбірнями, і розповсюдження кращих із них серед бібліотек освітянської мережі науковцями відділу було проаналізовано інформацію, яка подавалася до Зведеного плану зазначеними установами протягом 2007–2012 рр. Отримані результати свідчать, що бібліотеки з-поміж методичних документів віддають перевагу створенню методичних рекомендацій, практичних, методичних й інформаційно-методичних посібників, головною метою яких є надання допомоги працівникам освітянських бібліотек в удосконаленні їхньої діяльності; найбільш актуальними темами підготовлених матеріалів є модернізація роботи шкільних бібліотек, підвищення якості інформаційного обслуговування користувачів бібліотек, використання новітніх ІКТ у

діяльності книгозбірень. Варто зазначити, що провідними освітянськими бібліотеками до ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського не передано жодного науково-методичного матеріалу. Це не дає можливості визначити їх актуальність і рівень підготовки, а також запропонувати для використання іншим освітянським книгозбірням. Для вирішення цієї проблеми ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського планує зібрати науково-методичні матеріали, підготовлені освітянськими бібліотеками протягом останніх п'яти років, проаналізувати їх актуальність та рівень підготовки. Кращі матеріали ввійдуть до збірника «Організаційно-управлінські, нормативно-інструктивні і методичні матеріали, підготовлені провідними освітянськими бібліотеками у 2010–2014 рр.», який сприятиме вдосконаленню діяльності освітянських бібліотек, а також поглибленню співробітництва між ними в підготовці методичної продукції.

Необхідно наголосити на тому, що ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як головний координаційний науково-методичний центр щорічно готує й передає до впровадження в практику роботи освітянських бібліотек значну кількість організаційно-управлінських, нормативно-інструктивних і методичних документів, що впливає на підвищення якості їхньої роботи та узгодженості дій усієї мережі у вирішенні загальних завдань. Із 2006 р. бібліотекою започатковано видання збірника *«Організаційно-управлінські, нормативно-інструктивні і методичні документи для освітянських бібліотек Міністерства науки і освіти України та Національної академії педагогічних наук України»*, до якого входять усі документи, розроблені в межах проведених НДР. Збірник видається один раз на три роки. У 2014 р. освітянські бібліотеки отримують третій випуск збірника, до якого ввійдуть документи за 2011–2013 рр. Усі випуски збірника в обов'язковому порядку передаються до бібліотек мережі, а також в електронному вигляді виставляються на порталі бібліотеки. Варто зазначити, що це видання використовують у своїй роботі фахівці не тільки освітянських книгозбірень, а й бібліотек інших систем і відомств, які дали високу оцінку підготовленим науковцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського організаційно-управлінським, нормативно-інструктивним і методичним документам.

Важливим напрямом методичної роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є розроблення регламентної документації для різних видів освітянських бібліотек, яка визначає основні правила організації їхньої діяльності. Розробка документів базується на результатах наукових досліджень і враховує сучасні підходи до діяльності бібліотек, які нині мають функціонувати як сучасні бібліотечно-інформаційні й культурно-просвітницькі центри. Наразі для бібліотек методичних кабінетів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського вперше розроблено й підготовлено до затвердження *«Положення про бібліотеку методичного кабінету районного (міського) відділу освіти»*, заплановано розробити оновлені *«Положення про бібліотеку загальноосвітнього навчального закладу»* і *«Положення про бібліотеку професійно-технічного закладу»*. Удосконалення регламентних документів сприятиме оптимізації традиційних форм роботи, а також прискореному

запровадженню інноваційних форм діяльності з широким використанням ІКТ, що позитивно впливатиме на поліпшення якості бібліотечно-інформаційного забезпечення учасників навчально-виховного процесу.

Як свідчить досвід роботи, інноваційний розвиток освітянських бібліотек потребує від бібліотечних фахівців високого професійного рівня, що досягається шляхом систематичного підвищення кваліфікації. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, усвідомлюючи важливість поставлених перед освітянськими книгозбірнями завдань, приділяє значну увагу підвищенню кваліфікації бібліотечних працівників. Робота бібліотеки в цьому напрямі полягає в організації взаємозалежних і скоординованих заходів, що передбачають серйозну наукову та практичну підготовку. У 2012 р. із метою вивчення стану й оптимізації системи підвищення кваліфікації фахівців мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України проведено наукове дослідження стану підвищення кваліфікації бібліотечних працівників мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, яке дало змогу виявити низку проблем, що потребують вирішення. Це, зокрема, відсутність відомчих курсів підвищення кваліфікації, брак коштів для відрядження на заходи з підвищення кваліфікації та на передплату професійних видань і придбання бібліотекознавчої літератури тощо. З огляду на вищезазначені проблеми ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського намагається різними формами роботи сприяти повсякденному та систематичному підвищенню кваліфікації бібліотечних кадрів. Відділом наукового й прикладного бібліотекознавства проводиться багатоаспектна НМР. Для надання інформаційної підтримки фахівцям освітянських бібліотек в їхньому професійному зростанні в серії «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» підготовлено 3 випуск науково-допоміжного бібліографічного покажчика *«Бібліотека навчального закладу в контексті інформатизації суспільства»*, який сприятиме популяризації документів, що висвітлюють: тенденції розвитку бібліотек як сучасних інформаційних центрів; актуальні питання теорії, методики та практики бібліотечної справи; упровадження інформаційно-комунікаційних технологій, кращий інноваційний досвід роботи бібліотек. Підготовлене видання буде надруковано в науково-методичному часописі – газеті «Шкільна бібліотека плюс» і виставлено на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Необхідно зазначити, що, скориставшись запровадженою в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського новою послугою – електронною доставкою документів, користувачі мають можливість замовити повні тексти опублікованих у покажчику статей, які їх зацікавили. Надать допомогу в професійній діяльності бібліотекарів і підготовлених науковцями відділу бібліографічний огляд видань XIX–XXI ст. із фондів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського *«Дитина і книга: погляд крізь призму часу»* (2013 р.) [3]. Це перше в Україні видання, присвячене внеску вітчизняних і зарубіжних науковців, видатних педагогів, діячів культури України й світу в розробку проблеми дитячого читання, створене для глибинного ознайомлення з їхньою спадщиною та творчого

застосування в практиці діяльності бібліотек і закладів освіти. Використання матеріалів бібліографічного огляду фахівцями освітянських, дитячих і шкільних бібліотек сприятиме покращенню роботи із залучення дітей до читання. З метою поглиблення знань бібліотекарів щодо питань розвитку зарубіжного й вітчизняного бібліотекознавства тривала робота над формуванням на веб-сайті ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського віртуального інформаційно-бібліографічного ресурсу «*Видатні бібліотекознавці України й світу*». За три роки проект поповнився персоналіями таких видатних бібліотекознавців: *Л. Б. Хавкіної, Ф. К. Сарани, М. Дьюї, Ю. О. Меженка, М. О. Рубакіна, С. О. Сірополка, П. Отлс*. Завдяки його функціонуванню віддалені читачі можуть користуватися вільним доступом до багатогранного електронного інформаційно-бібліографічного ресурсу, що складається з довідкових, біографічних, бібліографічних та інших документів і сприяє глибокому розкриттю діяльності тієї чи іншої особистості, її внеску в розвиток бібліотечної й книжкової справ. Також на *веб-сайті* ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського для бібліотечних фахівців створено рубрику «*Науково-методична діяльність*», ресурси якої зорієнтовано на оперативне інформування їх про новини в нормативно-правовому забезпеченні бібліотек, надання консультативної та методичної допомоги, підвищення їхньої кваліфікації тощо. У рубриці раз на квартал виставляються списки нових надходжень професійної літератури до Кабінету бібліотекознавства (КБ), а також подаються корисні посилання на повнотекстові інформаційні ресурси інших бібліотек. У травні 2013 р. в ЕК ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського сформовано базу даних «*Бібліотечна справа*», яка сприятиме створенню нових можливостей для пошуку необхідних професійних інформаційних ресурсів із питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, документознавства й інформаційної діяльності. Станом на 1.01.2014 р. ця база даних налічувала 3147 записів, доступ до неї здійснюється через портал бібліотеки. Варто зазначити, що користувачі, звернувшись до вказаної бази, в окремих випадках зможуть отримати й доступ до повного тексту документа. Сприяти самоосвіті бібліотечних фахівців покликані інформаційні ресурси Кабінету бібліотекознавства. Сьогодні фонд КБ містить 8 560 документів. Для оптимізації роботи щодо формування інформаційного ресурсу КБ ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, а також розроблення організаційних і науково-методичних засад створення інтегрованого інформаційного ресурсу з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, документознавства й інформаційної діяльності проведено аналіз сучасного стану цього ресурсу (2013 р.) і досліджено проблему взаємообміну бібліографічними записами з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, документознавства й інформаційної діяльності між ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та книгозбірнями мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України (2011 р.). З метою надання практичної допомоги освітянським бібліотекам у питаннях формування бібліотекознавчих ресурсів в освітянських книгозбірнях 2013 р. науковцями ДНПБ України

ім. В. О. Сухомлинського розроблено методичні рекомендації *«Створення освітянськими бібліотеками інформаційного ресурсу з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, документознавства та інформаційної діяльності в традиційній та електронній формах»*.

На сучасному етапі інноваційний розвиток освітянських бібліотек потребує від бібліотечних працівників не тільки постійного підвищення професійних знань шляхом самоосвіти, а й вивчення передового бібліотечного досвіду, його теоретичного осмислення та впровадження в практику своєї роботи. Сприяють цьому процесові заходи, які проводяться головним науково-методичним центром, зокрема конференції, семінари, секції, круглі столи, тренінги, практикуми, Дні фахівця тощо. У межах цієї НДР проведено чотири міжнародні та всеукраїнські науково-практичні конференції й семінари, а саме: Міжнародна науково-практична конференція *«Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України: стан та перспективи»* (2011 р.); Всеукраїнський науково-практичний семінар *«Формування єдиного галузевого інформаційного ресурсу шляхом корпоративного аналітико-синтетичного опрацювання документів галузевої тематики»* (2011 р.); Всеукраїнський науково-практичний семінар *«Роль освітянських бібліотек у формуванні інформаційного простору України»* (2012 р.); Міжнародна науково-практична конференція *«Інтегрований галузевий інформаційний ресурс: стан, проблеми, перспективи створення та забезпечення доступу»*. Відбулися три науково-методичні семінари: *«Інноваційна діяльність освітянських бібліотек в контексті розвитку освіти і науки»* у рамках XV ювілейної міжнародної виставки навчальних закладів *«Сучасна освіта в Україні – 2012»* (2012 р.); *«Роль інновацій у підвищенні роботи шкільного бібліотекаря»* у межах реалізації договору про співпрацю ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з КОПОПК для шкільних бібліотекарів Вишгородського району (2012 р.); *«Інформаційна підтримка школи»* спільно з Рівненською ОУНБ (2013 р.) тощо. Чимале значення для інноваційного розвитку книгозбірень мережі освітянських бібліотек має щорічне проведення в рамках *Міжнародних і Всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю»* бібліотечної секції. За три роки секції відбулися на Хмельниччині, Донеччині, Кіровоградщині. У роботі секцій брали участь науковці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, керівники відділів освіти, директори та завідувачі провідних освітянських бібліотек, директори та заступники директорів ЗОШ, методисти з бібліотечних фондів, шкільні бібліотекарі. Систематичне проведення бібліотечних секцій дає змогу науковцям ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ознайомлювати бібліотечних фахівців зі спадщиною видатного українського педагога-гуманіста В. О. Сухомлинського, висвітлювати актуальні питання бібліотечної роботи, презентувати інформаційні ресурси ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Загалом за звітний період організовано 22 заходи. Необхідно зазначити, що проведені заходи також сприяють оприлюдненню та

впровадженню в практику роботи освітянських бібліотек результатів НДР, яку здійснює ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, а також поширенню інноваційного досвіду інших бібліотек, що дає змогу вдосконалювати їхню діяльність зі створення ІГР.

Важливою формою методичної допомоги, яку надає відділ наукового й прикладного бібліотекознавства, є консультування бібліотечних фахівців, яке передбачає надання індивідуальних і групових консультацій бібліотечним працівникам, підготовку методичних рекомендацій, інструктивно-методичних документів, інформаційних і рекомендаційних видань (покажчиків), видань комплексного характеру тощо. Протягом 2011–2012 рр. науковцями надано понад 2000 консультацій, усних та письмових довідок із питань оплати праці й кваліфікаційних вимог, надбавки до заробітної плати, інвентаризації фондів, матеріальної допомоги, з управлінських питань, атестації шкільних бібліотекарів, тарифікаційних розрядів шкільних бібліотекарів, предметизації документів, інших питань бібліотечної діяльності. Також консультативна допомога надавалася фахівцям, які відвідували Дні фахівця. За звітний період проведено 6 Днів фахівця, під час яких бібліотекарі мали можливість обговорити питання, пов'язані з упровадженням інновацій у діяльність освітянських бібліотек, ознайомитися з новими надходженнями фахової літератури до КБ ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, отримати методичну допомогу з актуальних питань бібліотечної роботи. *До заходів готувалися*: тематичні добірки матеріалів, виставки нових надходжень літератури до КБ, огляди актуальних публікацій із професійних видань.

Варто зазначити, що вагому роль у підвищенні кваліфікації фахівців освітянських бібліотек, зокрема шкільних, відіграє науково-методичний часопис «*Шкільна бібліотека плюс*». Це професійне видання виходить за сприяння ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, яка на його шпальтах друкує інформаційні й рекомендаційні списки літератури, анотації на нові видання, регламентні документи, статті, бібліографічні огляди нових видань, покажчики, практичні та методичні посібники, «Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти й педагогічної науки».

Для посилення науково-методичного забезпечення бібліотек освітянської галузі налагоджено взаємодію з Міністерством освіти і науки України в рамках угоди про співпрацю між ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти України МОН України. За останні три роки цими установами проведено низку спільних заходів. Так, 2012 р. відбулося засідання науково-методичної ради з питань удосконалення діяльності мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, на якому схвалено розроблені ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського рекомендації щодо вдосконалення діяльності шкільних бібліотек України. Спільно з Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, Управлінням освіти й науки Запорізької обласної державної адміністрації, Комунальним закладом «Запорізький ОІППО» Запорізької обласної

ради для методистів із бібліотечних фондів обласних управлінь освіти й науки та методистів ОППО, які працюють із шкільними бібліотеками, проведено Всеукраїнський науково-практичний семінар *«Неперервна освіта як чинник професійного і творчого зростання бібліотечних працівників»*. Важливим заходом стало дослідження робочою групою науковців бібліотеки й Інституту наслідків експерименту з об'єднання шкільних і публічних бібліотек у Рівненській області. Його результати було оприлюднено й обговорено на спільному засіданні Вченої ради ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського й Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, яке відбулося *24 квітня 2013 р.* Науковці висловили спільну думку щодо недоцільності та неправомірності ліквідації шкільних бібліотек шляхом реорганізації їх у публічно-шкільні, а також наголосили на нагальній потребі модернізації шкільних бібліотек України, якої можна досягти, перетворивши їх на сучасні бібліотечно-інформаційні центри й підвищивши їхню соціальну роль у суспільстві. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, як головний науково-методичний центр, бере активну участь у проведенні започаткованого МОН України Всеукраїнського конкурсу *«Шкільна бібліотека»*, що покликаний стимулювати творчу та професійну активність шкільних бібліотекарів. Робота в організаційному комітеті й журі конкурсу дає змогу методистам ознайомитися з кращим інноваційним досвідом шкільних бібліотек України та презентувати його на конференціях, семінарах, які організовує ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Отже, співпраця ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОН України сприяє інноваційному розвитку та вдосконаленню діяльності шкільних бібліотек України, приверненню уваги до їхніх проблем з боку держави, МОН України, органів управління освітою й наукою.

Проведення ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського багатоаспектної науково-методичної й інформаційної роботи, спрямованої на інноваційний розвиток бібліотек освітянської мережі, потребує постійного вдосконалення її форм і методів. Враховуючи сучасні тенденції розвитку бібліотек України, перспективними завданнями відділу наукового й прикладного бібліотекознавства є: вивчення стану мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України та подальше прогнозування її розвитку на основі аналізу діяльності як окремих бібліотек, так і мережі загалом; розроблення нормативних документів, що забезпечують інноваційний розвиток бібліотек освітянської мережі МОН України та НАПН України; налагодження координації й кооперування діяльності бібліотек мережі для здійснення єдиної комплексної системи бібліотечного обслуговування фахівців освітянської галузі України; методичне консультування фахівців освітянських бібліотек в усіх напрямках бібліотечної діяльності та надання можливості проходити стажування у відділах ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; інформування бібліотекарів освітянських книгозбірень про досягнення бібліотечної науки й передової практики, надання теоретичних і практичних розробок із актуальних проблем; відрядження та відвідування бібліотек для контролю й експертно-

діагностичної оцінки їхньої діяльності з дослідницькими цілями та для надання науково-методичної допомоги; підготовка аналітичних довідок, інформацій, програм, проектів та інших матеріалів із різних аспектів бібліотечної діяльності; допомога фахівцям освітянських бібліотек у розвитку їхньої професійної майстерності; залучення до громадської професійної організації УБА.

Висновки. Підбиваючи підсумки, можна зробити висновок, що діяльність відділу наукового й прикладного бібліотекознавства була спрямована на найбільш ефективну реалізацію потенціалу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як координаційного науково-методичного центру мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, забезпечення освітянських бібліотек відповідними рішеннями та рекомендаціями з усіх напрямів, процесів, форм і методів бібліотечної роботи, втілення результатів НДР у практику роботи бібліотек галузі, що, у свою чергу, вплинуло на оптимізацію роботи освітянських бібліотек різних видів. Сьогодні завдяки постійному лобіюванню ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського питання щодо прискорення модернізації освітянських бібліотек усі провідні бібліотеки комп'ютеризовано й підключено до Інтернету, що дає їм змогу надавати користувачам вільний доступ до вітчизняних і світових інформаційних ресурсів, а також використовувати бібліографічні, реферативні й повнотекстові бази даних інших бібліотек, зокрема ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Позитивним є й той факт, що більшість бібліотек створили веб-сайти або власні сторінки на веб-сайтах своїх установ. Тісно співпрацюючи з ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, освітянські книгозбірні розпочали роботу з формування єдиного галузевого інформаційного ресурсу. Так, із-поміж найвагоміших корпоративних проектів, здійснюваних за останні роки, варто відзначити такі: створення галузевої реферативної бази даних; зведеної бази даних дисертацій із питань освіти, педагогіки та психології; зведеної бази даних періодичних видань, передплачених освітянськими бібліотеками, а також започаткування в експериментальному режимі зведеної бази даних збірників наукових праць установ НАПН України й ВНЗ України з аналітичним розкриттям їхнього змісту. Створені бази даних систематично поповнюються, що забезпечує користувачам вільний, оперативний і багатоаспектний доступ до галузевих інформаційних ресурсів.

Пріоритетним завданням ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського як методичного центру є також допомога освітянським бібліотекам у створенні власних електронних каталогів (ЕК), завдяки яким значно поліпшується якість і швидкість пошуку, а також продуктивність роботи бібліотечних фахівців із опрацювання документів. Крім того, актуальним є залучення провідних бібліотек до створення електронних бібліотек (ЕБ). Сьогодні повноцінно функціонують дві ЕБ: Донецького ОППО й Луганського ОППО; на стадії розробки перебувають ЕБ книгозбірень Житомирського ОППО, КВНЗ «Харківська АНО» та ІППО Чернівецької області. Упровадження в практику роботи освітянських бібліотек сучасних ІКТ потребує якісних кадрових змін, постійного підвищення кваліфікації персоналу.

Усвідомлюючи важливість цієї проблеми, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського особливу увагу приділяла проведенню заходів (науково-практичних конференцій і семінарів, лекцій, практикумів, стажувань, курсів тощо), спрямованих на розвиток професійного рівня бібліотечних фахівців відповідно до сучасних вимог та професійних стандартів. Участь у заходах сприяла значному оновленню й поглибленню як теоретичних, так і практичних знань бібліотекарів. Як головний науково-методичний та координаційний центр мережі освітянських бібліотек МОН України й НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського бере участь у формуванні політики в галузі бібліотечної справи, лобюючи інтереси бібліотек освітянської галузі України.

Науково-методичну роботу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського буде й надалі спрямовано на вирішення завдань щодо інноваційного розвитку освітянських бібліотек як інформаційно-аналітичних, культурних, освітніх і дозвіллевих центрів, спроможних на якісно новому рівні забезпечувати інформаційні потреби педагогічної науки, освіти й практики.

Список використаних джерел

1. *Ванеев А. Н.* Методическое обеспечение библиотечной деятельности / А. Н. Ванеев ; С.-Петербург. гос. ун-т культуры и искусств. – М. : Профиздат, 2001. – 140 с. – (Соврем. б-ка ; вып. 10).
2. *Виноградова О. Б.* Визначення стану та тенденцій розвитку науково-методичної діяльності публічних бібліотек України / О. Б. Виноградова // Вісн. Книжк. палати. – 1998. – № 1. – С. 18–20.
3. Дитина і книга: погляд крізь призму часу : бібліогр. огляд вид. із фондів Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд. А. І. Рубан ; наук. консультант Л. М. Заліток ; наук. ред. П. І. Рогова ; літ. ред. І. П. Білоцерківець ; рецензент О. Є. Матвійчук] // Шкіл. б-ка плюс. – 2013. – Черв. (№ 11/12). – С. 1–62.
4. *Кулаковська Т.* Науково-методична діяльність НБУВ та її вплив на становлення мережі бібліотек науково-дослідних установ НАН України у 20–30-х роках ХХ ст. / Т. Кулаковська // Бібл. вісн. – 2004. – № 3. – С. 2–11.
5. *Рогова П. І.* Науково-дослідна та науково-методична діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського в контексті модернізації освіти в Україні / П. І. Рогова // Вісн. Книжк. палати. – 2007. – № 11. – С. 23–29. – Бібліогр.: 28 назв.
6. *Свобода А.* Методична діяльність як типологічна функція національної бібліотеки : (перспективи її розвитку в НБУВ) / А. Свобода // Шкіл. б-ка. – 2002. – № 7. – С. 18–22.
7. *Смаглова Н.* Науково-методична діяльність бібліотек як фактор розвитку бібліотечно-інформаційних ресурсів України / Н. Смаглова // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського / [редкол.: О. С. Онищенко та ін.]. – К., 2001. – Вип. 7. – С. 160–166. – Бібліогр.: 11 назв.
8. *Тюлина Н. И.* Национальная библиотека. Опыт типологического анализа / Н. И. Тюлина. – М. : Кн. палата, 1988. – 184 с.
9. *Чачко А. С.* Методическая деятельность и специальность «организатор-методист» / А. С. Чачко // Науч. и техн. б-ки СССР. – 1985. – № 1. – С. 14–21. – Библиогр.: 21 назв.
10. *Хемчян І. І.* Науково-методичне забезпечення мережі освітянських бібліотек України – важливий напрямок діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / І. І. Хемчян // Наук. пр. Нац. б-ки України імені

В. І. Вернадського / [редкол.: О. С. Онищенко та ін.]. – К., 2006. – Вип. 16. – С. 63–77. – Бібліогр.: 21 назв.

И. И. Хемчян

Влияние научно-методической работы Государственной научно-педагогической библиотеки Украины имени В. А. Сухомлинского на инновационное развитие образовательных библиотек Украины

В статье освещена деятельность главного координационного научно-методического центра сети образовательных библиотек Министерства образования и науки и Национальной академии педагогических наук Украины (сеть образовательных библиотек МОН Украины и НАПН Украины) Государственной научно-педагогической библиотеки Украины имени В. А. Сухомлинского (ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского) – по научно-методическому обеспечению их инновационного развития.

Ключевые слова: ГНПБ Украины им. В. А. Сухомлинского, научно-методическая деятельность, аналитическая деятельность, информационная деятельность, образовательная библиотека, инновационное развитие, повышение квалификации, профессиональное самообразование.

I. I. Khemchian

The Impact of Scientific and Methodological Activities at V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine on the Innovative Development of Educational Libraries in Ukraine

The article highlights the activities of the main coordinating scientific and methodological centre of the network of educational libraries subordinated to the Ministry of Education and Science (MES) of Ukraine and the National Academy of Pedagogical Sciences (NAPS) of Ukraine – V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine (V. Sukhomlynskyi SSPL of Ukraine) – as far as scientific and methodological support of their innovative development is concerned.

Key words: V. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine, scientific and methodological activities, analytic activities, information activities, educational library, innovative development, professional development, professional self-education.

Надійшла до редколегії 16.12.2013 р.

УДК 025.171: [026:37](477)

Н. Г. Мацібора,

зав. відділу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

СУЧАСНИЙ СТАН І НАПРЯМИ РОБОТИ З РІДКІСНИМИ ВИДАННЯМИ У ФОНДАХ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

У статті проаналізовано роботу освітрянських бібліотек України із рідкісними й цінними виданнями на основі анкетних даних. Визначено проблеми та шляхи формування, зберігання й використання зазначених документів.

Ключові слова: *рідкісні й цінні видання, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського, мережа освітрянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України, оцифрування, електронна бібліотека, електронні ресурси.*